

Προκαταρκτικὸ Σημείωμα

Θέμα: ΜΕΛΕΤΕΣ ΓΙΑ ΜΙΑ ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΤΟΠΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΠΑΤΡΩΝ

1. Ἡ ἱστορία ἐνὸς τόπου στὴν ἰδιαιτερότητά της καθορίζεται ἀπὸ τὴν ἀλληλεξάρτησι τοῦ φυσικοῦ χώρου ἀφ' ἐνός, καὶ τῆς ἰδιοσυστασίας τοῦ πληθυσμοῦ ἀφ' ἑτέρου. Οἱ γενικὲς νομοτέλειες ποὺ ἀποτελοῦν τὸ ἀντικείμενο τῆς ἐπιστημονικῆς καθολικῆς ἱστορίας παρέχουν τὸ πλαίσιο ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐκδιπλοῦται ἢ κατὰ περίπτωσι τοπικὴ ἱστορία, καὶ ἐπομένως συνιστοῦν σταθερὲς παραμέτρους καὶ σημεῖα ἀναφορᾶς κάθε εἰδικῆς ἱστορικότητος. Καὶ αὐτοὶ ὅμως οἱ γενικοὶ δομικοὶ προσδιορισμοὶ ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει ἀνάγονται στὸ δίπολο τῆς οἰκουμένης ὡς ἀνθρωπίνου οἰκοσυστήματος, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὡς δυναμικῆς μήτρας τῆς κατὰ τάξιν ἐν χρόνῳ πραγματώσεως ἀντικειμενικῶς ἰσχυουσῶν ἐγγενῶν δυνατοτήτων. Ἡ διαλεκτικὴ μεταξὺ τῆς καθολικῆς προβάσεως καὶ τῶν μερικῶν ἀνελίξεων εἶναι ἐξαιρετικὰ περίπλοκος ἂν καὶ ἀπολύτως διηρθρωμένη. Συχνὰ ἐξωτερικὲς ἀναλογίαι μεταξὺ διαφόρων συγκεκριμένων ἱστορικῶν φαινομένων ἐκλαμβάνονται ὡς ἐνεργοὶ νόμοι τῆς ἀνθρώπινης πραγματικότητος ἐν γένει· ἢ, ἀντιστρόφως, ἐπιφανειακὲς ἐκφάνσεις τῆς ἀνθρώπινης παρουσίας προβάλλονται ὡς ἀναγκαστικοὶ παράγοντες μιᾶς ἐπιμέρους ἐξελίξεως λόγῳ ἐσφαλμένης ἐκτιμήσεως ὑποτιθεμένης καθοριστικῆς παγκοσμιότητος των. Τέτοιοι φορμαλιστικοὶ σχηματισμοὶ ἐκατέρου εἴδους προκαταλήψεως εἶναι ξένοι πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴ ἱστορικὴ μεθοδολογία, ἢ ὁποία δὲν ἔχει ἄλλη ἐγγύησι ἀληθείας ἀπὸ τὴν φυσικὴ συμπαρέκτασι καὶ παρακολούθησι κάθε προκειμένης πραγματικότητος ἐκ τῶν ἔσω, μακρὰν οἰουδήποτε τεχνητοῦ ὑποκειμενικοῦ ἐννοιολογικοῦ πλέγματος.

2. Ἡ ἀνάλυσις τοῦ πληθυσμιακοῦ χαρακτήρος ἐστιάζεται σὲ τρία ἀλληλοσυνδεόμενα κέντρα: τὴν ἐθνοφυλετικὴ σύστασι τοῦ λαοῦ μὲ τὴν στενὴ ἀρχαία σημαντικὴ τῶν ὄρων (καὶ ἰδίως τὴν σχέσι αὐτοχθόνων καὶ ἐπήλυδων), τὶς πρῶτες καὶ βασικὲς δομὲς ἐνὸς αὐτοφυοῦς πυκνοῦ κοινωνικοῦ ἴστοῦ, καὶ τὶς ἀρχέγονες θρησκευτικὲς ἀποκρυσταλλώσεις τῶν θεμελιωδῶν καὶ κατευθυντηρίων λαϊκῶν βιωμάτων. Αὐτὲς ἀκριβῶς οἱ τρεῖς παράμετροι συνιστοῦν τὴν "ἀρχαιολογία" ποὺ εὐρίσκεται στὸν πυρῆνα τῆς

ἀρχαίας τοπικῆς ἱστοριογραφίας (κατὰ τόπους, κατὰ ἔθνη, κατὰ πόλεις), καὶ ποὺ παραλληλίζεται ἀναβιωμένη, ἀλλὰ παραπροσανατολισμένη, στὴν σύγχρονο ἔρευνα μὲ τὴν ἔμφασι ποὺ δίνεται ὅλο καὶ περισσότερο ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν, θρησκευτικῶν καὶ πολιτισμικῶν προϋποθέσεων τῶν ἱστορικῶν ἐξελίξεων καὶ ὡς πρὸς αὐτὲς ἀκόμη τὶς συνηρτημένες κοινωνικὲς καὶ οἰκονομικὲς μορφώσεις καὶ διαδικασίες. Ἡ "ἀρχαιολογία" ἐνὸς τόπου εἶναι λόγος περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς συγκεκριμένης ἱστορίας καὶ μὲ τὶς δύο ἔννοιες τῆς ἀρχῆς, περιγράφει δηλαδὴ ἀφ' ἐνὸς τὶς ριζικὲς καταβολὲς τῆς ὅλης ἀναπτύξεως, ἐνῶ παρέχει ἐπὶ πλεόν ἐν σπέρματι τὶς σταθερὲς προδιαγραφὲς τῆς ἐκδιπλώσεώς της.

3. Τὴν ἐπιστημονικὴ "Ἀρχαιολογία" συμπληρώνει ἡ φιλοσοφικὴ Γεωγραφία ὡς ἀπαραίτητος βᾶσις ἀκριβοῦς τοπικῆς ἱστορίας. Πάλι τὴν ἀρχαία θεωρία καὶ πρακτικὴ ἐπιχειρεῖ νὰ ἀκολουθήσῃ ἡ σύγχρονη ἐνδελεχῆς μελέτη τῶν γεωπολιτικῶν, ἀνθρωπογεωγραφικῶν καὶ γεωστρατηγικῶν παραγόντων. Ἡ γεωγραφία τοῦ τόπου, τὸ κλίμα, ἡ θέσις τοῦ στὸν εὐρύτερο χῶρο (ἰδιαιτέρως ὡς πρὸς τὶς ὁδοὺς ἐπικοινωνίας καὶ ἐμπορίου μικροῦ καὶ μεγάλου βεληνεκοῦς), οἱ πρῶτες ὕλες καὶ οἱ δυνατότητες πρωτογενοῦς παραγωγῆς, ἡ στρατηγικὴ σημασία τοῦ στὸ πλαίσιο τῶν ἐκάστοτε διαμορφουμένων συμφερόντων καὶ δυνάμεων τῆς περιοχῆς, ἡ ἰσόμετρο ροπὴ θαλασσίων διεξόδων καὶ ὑποστηρικτικῆς ἐνδοχώρας, ἡ φυσικὴ ἐν γένει δομὴ, ποιότης καὶ ποσότης τοῦ τόπου, ἀποτελοῦν ἀναγκαῖες καθοριστικὲς παραμέτρους ἀσκήσεως τῆς ἀνθρώπινης δραστηριότητος.

4. Πρῶτη ἀπαίτησις καὶ βασικὸ θεμέλιο μιᾶς ἐπαρκοῦς ἱστορίας τῶν Πατρῶν καὶ τῆς περιοχῆς των (στενώτερης ἢ εὐρύτερης ἀναλόγως τῶν κρατουσῶν πολιτιστικῶν καὶ κοινωνικοοικονομικῶν καταστάσεων), εἶναι ἡ ἀναλυτικὴ "Ἀρχαιολογία" των. Τὸ Ἴωνικὸ ἐθνικὸ ὑπόστρωμα καὶ ἡ κοινωνικὴ ὀργάνωσίς του, ἡ τοπικὴ παραδεδομένη διαίρεσίς του, ἡ σχέσις του πρὸς τὸ Πελασγικόν, ἡ Ἀχαϊκὴ μετατόπισις καὶ ἐποικισμὸς, ὁ συνοικισμὸς εἰς πόλιν ἐκ κωμῶν, προβλήματα ἐνδοεθνικῶν φυλετικῶν διακρίσεων καὶ ἐνδεχομένων ἀπασχολησιακῶν ἀντιστοιχιῶν, ἡ συνολικὴ κοινωνιολογικὴ ἐθνογραφία τοῦ τόπου, χρειάζεται νὰ μελετηθῇ ὅπως ἐκφράζεται σὲ ἰδρυτικὲς διηγήσεις, μεταγενέστερες ἐπιβιώσεις καί, κατ' ἐξοχὴν, σὲ χαρακτηριστικὲς λατρεῖες, μύθους καὶ λοιπὲς θρησκευτικὲς πρακτικὲς καὶ ἀντιλήψεις. Ἡ θρησκευτικότης ἐνὸς λαοῦ, ἰδιαίτερα, ἀποκαλύπτει περαιτέρω τὶς ἐνδόμυχες, ἀνεπιτήδευτες καὶ ἀδιάστροφες κοσμοθεωρητικὲς καὶ

βιοαξιολογικές στάσεις του, τις δραστικές, έπομένως, βιωματικές ροπές που καθορίζουν την συνολική συμπεριφορά, λειτουργία και δημιουργικότητά του καθ' όλη την διάρκεια ζωντανής υπάρξεώς του. Έτσι δικαιώνεται ή "άρχαιολογική" έμφασις τής αρχαίας τοπικής ιστοριογραφίας, ό ρόλος τής λεπτομεροῦς μελέτης τών αρχέγονων *άπαρχών*.

5. Η "άρχαιολογία" τής ανθρώπινης παρουσίας στον δεδομένο τόπο πρέπει να συνοδεύεται από την άνθρωπογεωγραφία του ιδιαίτερου φυσικού χώρου μέσα στον όποιο ή ανθρώπινη παρουσία συντελεΐται ένεργά. Καί τοῦτο άποτελεΐ την δεύτερη άπαίτησι και βασικό θεμέλιο μιās ίκανής Ιστορίας τών Πατρών. Κατάλληλοι περίοδοι για την συνολική μελέτη τής Πατραϊκής άνθρωπογεωγραφίας είναι πρώτον μέν οί αρχαϊκοί χρόνοι του άποικισμού εις Ιταλία και Σικελία, δεύτερον δέ ή έποχή τής Άχαιϊκής Συμπολιτείας, όποτε και ό άνθρωποχώρος τής Βόρειας Πελοποννήσου δρᾶ ένιαία ως μεγάλη τοπική δύναμις. Άλλά ειδικώτατα για την Πάτρα, ή Ρωμαϊκή περίοδος παρουσιάζει βέλτιστο καιρό παρατηρήσεως τής όργανικής συμπλοκής γεωπολιτικών, έθνοφυλετικών, πολιτιστικών, κοινωνικών και οίκονομικών παραμέτρων. Ο Αύγουστος έπιδιώκει την δημιουργία μείζονος πόλου στην περιοχή με έγκεντρισμό ρωμαϊκής άποικίας, άναδιάρθρωσι του έλλαδικου συσχετισμού πόλων και μονιμοποίησι τής βασικής όδοῦ Άνατολής - Ρώμης, χωρίς να παραλείπεται και θρησκευτική κατοχύρωσις τής δευτέρας σχεδόν αύτῆς ιδρύσεως τής πόλεως. Η έρευνα ως προς τον βαθμό έπιτυχίας του σχεδίου αύτου έν συνεχεία, στα πλαίσια τών κοινωνικών και οίκονομικών δεδομένων τής ύστερας αρχαιότητος, άποκαλύπτει καιρία στοιχεΐα τής *άνθρωπογεωγραφικής δυναμικής* τών Πατρών που και σήμερα μπορούν να αξιοποιηθοῦν, λαμβανομένων κριτικά υπ' όψιν τών διαφόρων συνθηκών στον κρατοῦντα τύπο πολιτισμοῦ και στην διαμόρφωσι του περιβάλλοντος πεδίου δυνάμεων.

6. Ο έκχριστιανισμός τής Περιοχής και ό ρόλος τών Πατρών στα εύρύτερα πλαίσια του έλλαδικου χώρου κατά τούς Βυζαντινούς χρόνους άποτελοῦν επίσης γόνιμες άφετηρίες μελέτης του συγκεκριμένου άνθρωποτόπου και τής δυναμικής του. Προβλήματα λειψανδρίας χρονίζοντα από τούς έλληνιστικούς ήδη χρόνους πρέπει να συναρτηθοῦν προς τα πολιτιστικά και κοινωνικοοικονομικά δεδομένα και τάσεις, και να έκτιμηθῆ άντιστοίχως τó φαινόμενο τών κατά καιρούς καθόδων διαφόρων φύλων, κυρίως οί Σλαβικές και άργότερα άλβανικές έγκαταστάσεις και έποικισμοί, όπως επίσης και ή Φραγκική, Ένετική και Τουρκική παρουσία. Οί συνεπέια

τέτοιων ποσοτικά ποικιλοσῶν εἰσροῶν διεγειρόμενες ἀφομοιωτικὲς διαδικασίες καὶ τὰ ἀποτελέσματά των εἶναι καίριας σημασίας. Ἰδιαίτερης ἐρεύνης χρήζει ἡ συμπεριφορὰ καὶ ἀντίδρασις τοῦ τόπου στὶς ἐπιπτώσεις τῆς πολιτικῆς, πολιτιστικῆς, καὶ ἐν συνεχείᾳ θρησκευτικῆς ἀποξενώσεως τῆς Δύσεως ἀπὸ τὴν Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία, καὶ οἱ συνέπειες τῶν συγχρόνων γεγονότων τοῦ ὀριστικοῦ Σχίσματος καὶ τῆς τελικῆς ἀπωλείας τῆς Βυζαντινῆς Ἰταλίας. Ἡ ἀκόλουθος ἐπιθετικότητα τῆς Δύσεως μὲ τὴν Φραγκικὴ κυριαρχία καὶ τὴν λατινικὴ Ἀρχιεπισκοπὴ τῶν Πατρῶν ἐνέχει μέγιστο ἐνδιαφέρον καὶ ὁδηγεῖ εἰς ἀποκαλυπτικὰ συμπεράσματα γιὰ τὴν φύσιν τῆς περιοχῆς, ὅπως καὶ γονιμώτατη εἶναι ἡ μελέτη τοῦ ἀνταγωνισμοῦ ἀρχικὰ μεταξὺ Φραγκικῆς Φεουδαρχίας καὶ Βυζαντινοῦ Δεσποτάτου στὸν χῶρο, μετέπειτα δὲ τῆς ἀντιπαλότητος Βενετικῆς Ἐμποροκρατίας καὶ Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Εἰς τὴν σύνθετο αὐτὴ διαπλοκὴ διαφόρων, καὶ διαφόρου φύσεως, δυνάμεων, ὁ χαρακτήρ τοῦ τόπου καὶ τοῦ πληθυσμοῦ του ἀναδεικνύεται εὐκρινέστερα ὡς σχετικὰ ἀναλλοίωτος ὑποκειμένη παράμετρος, εὐόδοιμένη ἢ ἐμποδιζομένη στὴν ἐνέργειά της κατὰ περίπτωσιν, ἐπικοινωνοῦσα ἢ ἀλλοτριουμένη, ἀφομοιοῦσα ἢ ἀφομοιουμένη ἐπιτυχῶς ἢ ἀνεπιτυχῶς. Ἡ διαχρονικὴ σημασία τῶν διαπιστώσεων αὐτῶν ἐν λεπτομερείᾳ καὶ ἐν ἐκάστη ἀναφορᾷ εἶναι καταφανής.

7. Ὑπὸ τὴν αὐτὴ προοπτικὴ καὶ ὡς πρὸς τὶς προλεχθεῖσες διαστάσεις συγκριτικῆς ἐθνογραφίας καὶ ἀνθρωπογεωγραφίας πρέπει νὰ ἐρευνηθῆ καὶ ἡ πολιτιστικὴ καὶ κοινωνικοοικονομικὴ κατάστασις τῶν Πατρῶν κατὰ τὴν τελικὴ φάσιν τῆς Τουρκοκρατίας.

Ἡ δημιουργία τοῦ ἐλευθέρου Ἑλληνικοῦ Κράτους κατὰ τὸ πρότυπο τῶν δυτικοευρωπαϊκῶν "ἐθνικῶν κρατῶν" (ὅπου τὸ κράτος ὀρίζει καὶ περιορίζει τὴν ἐθνότητα, καὶ ὁ κρατικὸς πατριωτισμὸς ὑποκαθιστᾷ τὴν πολιτιστικὴ καὶ ἐθνοφυλετικὴ ταυτότητα τοῦ "γένους"), ἀλλάζει ἀποφασιστικὰ τὰ γεωπολιτικὰ δεδομένα τοῦ χώρου, ἀφοῦ μειώνει δραστικὰ τὸν ρόλο τῶν τοπικῶν μονάδων ἐν σχέσει πρὸς τὴν ζῶσα λειτουργικότητά των ὑπὸ ὅλες τὶς προϋπάρξασες μορφές πολιτικῆς ὀργανώσεως: πόλεις - κράτη, συμπολιτεῖες, στρατιωτικὲς μοναρχίες ἑλληνιστικῶν χρόνων, αὐτοκρατορίες Ρωμαϊκὴ, Βυζαντινὴ, Ὀθωμανικὴ. Τὸ ἄκρως συγκεντρωτικὸ μοντέλο κρατικῆς ὀργανώσεως ποὺ υἱοθετήθηκε καὶ ἡ ἰδεολογία του (ἠπειρωτικοῦ Εὐρωπαϊκοῦ τύπου) προκάλεσε καὶ στὸν τομέα τῶν τοπικῶν κοινωνιῶν μόνιμες θεσμικὲς δυσλειτουργίες ποὺ ἐγκλωβίζουν καὶ ἀπενεργοποιοῦν δημιουργικὸ δυναμικόν. Τώρα πλέον δὲν ὑφίσταται κυριολεκτικῶς τοπικὴ ἱστορία,

έκλιπόντος τοῦ ἰδίου ἀντικειμένου της: τῆς τοπικῆς ὄντητος μὲ περιγεγραμμένη καὶ αὐτοδύναμο ταυτότητα. Ἀπλῶς ἔχομε νὰ κάνωμε μὲ τὴν καταγραφή τῶν ἐπιπτώσεων στὴν περιοχὴ τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλλαδικοῦ Κράτους. Ἡ πολιτικὴ μονὰς (τὸ ἱστορικὸ "ἄτομο ") διογκώθηκε ἀπὸ τὴν τοπικὴ κοινότητα εἰς τὸ ἰσοπεδωτικὸ "ἔθνοκράτος ", οἱ ἐσωτερικὲς διαφορότητες ὁμογενοποιοῦνται, καὶ οἱ ἐξωτερικὲς σχέσεις πρὸς ὁμοειδῆ ἢ συναφῆ καὶ ἀνάλογα μέρη ἐκτὸς τῶν κατὰ συμβεβηκὸς καὶ τεχνητῶν γεωγραφικῶν ὁρίων τοῦ κράτους, βαθμηδὸν ἐξαφανίζονται. Πάντως, ἡ ἱστορικὴ ἀνάλυσις τοῦ βίου τῶν νέων διευρυμένων κοινωνικοπολιτικῶν ἀτόμων - μονάδων (κρατῶν) θὰ ἀκολουθήσῃ τοὺς προδιαγραφέντας τύπους, ὅπως ἐπίσης καὶ ἡ μερικὴ κατ' ἀναλογίαν ἐφαρμογὴ της σὲ τμήματα τῶν μονάδων αὐτῶν ποὺ ἀποτελοῦσαν ὑπὸ τὰ αὐτογενῆ ὀργανικὰ ὀργανωτικὰ μορφώματα οἱ τοπικὲς κοινότητες - πόλεις μὲ τὴν περιοχὴ των.

Α.Λ. ΠΙΕΡΡΗΣ